

Lánczi András

Szükség van-e írott alkotmányra?

Ma már nagyon kevés olyan ország van, amelynek nincs írott alkotmánya. Ilyen Nagy-Britannia, Új-Zéland vagy Izrael. Több mint kétszáz évvel ezelőtt azonban még egyáltalán nem voltak mai értelemben vett alaptörvények. Milyen tényezők játszottak közre az írott alkotmány eszméjének kialakulásában? Mekkora szerepe van történeti és/vagy filozófiai, politikai és/vagy jogi érveknek? Arra teszek kísérletet, hogy a modern írott alkotmány eszméjét az alkotmány korábbi eszméivel – antik törvényfelfogás, ősi alkotmány, természetjogi értelmezések – szembeállítva mutassam be. Mivel az írott alkotmány eszméje mélyen összefonódott a modern politikai törekvésekkel – a béke biztosítása, a biztonságra törekvés, szuverenitás megszerzése és az egyén jogainak törvényes védelme –, vajon a modernség politikai válságformái (a politika totalitássá válása, a nemzeti szuverenitás relativizálódása, a felelősség értelmezhetetlensége, az egyéni jogok bürokratizálódása) még „jobb” alkotmányokat tesznek szükségessé, vagy ellenkezőleg, meg kellene fontolni az írott alkotmány intézményének esetleges megszüntetését? Az írott alkotmány önmagában nem általános gyógyszer. A kérdés az, hogy az írott alkotmány mércéje-e még a szabadságnak vagy az alkotmányos demokráciának. Továbbá, valóban igaz-e az, hogy az írott alkotmány képes a politikai játékszabályokat lefektetni és a politikai cselekvőket rábírní, hogy ezen szabályok szerint viselkedjenek? Végül le kellene szögezni, hogy az alkotmányozás elsősorban politikai folyamat és nem jogalkotási procedúra. Ennek nem mond ellent az, hogy felfogásom szerint az alkotmány maga is egy törvény, tehát valamilyen módon – alkotmányozó nemzetgyűlés, választott parlamenti többség által – elfogadott törvényről van szó, s nem társadalmi szerződésről, ahogy ezt sokan vélik. Meddő vita, az alkotmány félreértése, ha valaki azt hiszi, hogy az alkotmányozás a jogtudomány fennhatósága alá tartozik. Minden írott alkotmány a politika terméke, a jog csupán eszköze.

AZ ANTIK ALKOTMÁNYOSSÁG

Az alkotmányos rendről való gondolkodásunk a politikai filozófia születésének pillanataiban keletkezett. Mivel az embernek valójában egyetlen nagy kérdése van – mi a lét? –, ennek alárendelten fogalmazódott meg az ember közösségi lény mi-

---

* Lánczi András – a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar Politikatudományi Intézetének intézetigazgató egyetemi tanára

voltából fakadó további kérdés: a létre feltett kérdéshez képesek vagyunk-e közvetlenül viszonyulni, vagy előbb tisztáznunk kell, hogy kinek milyen véleménye van a kozmoszról, a lét legnagyobb méretű fogalmáról, mivel a mikrokozmosz, az ember világa foglyává teszi a lét iránt érdeklődő embert. Előbb a fizika, utána a politika, vagy előbb a politika, utána a fizika. Ha az elsőt választjuk, akkor Parmenidész és Hérakleitosz látszólag szöges ellentétet mutató felfogását kell értelmeznünk. Ha a másodikat választjuk, miszerint előbb a mikrokozmosz viszonyait, a vélemények sokféleségét alapul véve kell értelmeznünk, különben esélyünk sincs a makrokozmosz, a lét faggatására, valójában a létet mint olyat nem érthetjük meg, az ember tragédiája az, hogy csupán kérdést tud föltenni a megfoghatatlanra, ezért mogorva lény az ember. Parmenidész szerint a kutatásnak két útja lehet (ez önmagában feszültség, mert választani kell az embernek): „az egyik a létezik, és nem létezhet a nemlét [...], a másik a nincs (s hogy szükségképpen volna a nemlét); ám ez utóbbin, mondom, nem járhat kutató sem, mert ami nincs, arról nem tudhatsz (hisz lehetetlen), s szólni se bírsz.”¹ Ez világos beszéd arról, hogy az emberi megismerés nem képes a lét titkába behatolni. Ezért inkább – legalábbis Parmenidész – a nemléttel ruházza fel a nem megismerhető, miközben logikája egyértelmű, a nemlét logikailag értelmezhetetlen. Ugyanakkor azt is állítja, hogy „elgondolni: ez épp ugyanaz, mint *lenni*”.² A gondolkodás maga a létezés, amit elgondolok, az létezik, a létezés nincs gondolkodás nélkül. Ez elvileg megalapozza, hogy amit elgondolunk, az emberi cselekvéssé is válhat. Hegel ebből egész metafizikát alkotott. A gondolkodás a legnagyobb elgondolható cselekvés. Ez az emberi lét specifikuma: az ember mozdulatait, cselekedeteit gondolatok előzhetik meg, bár nem feltétlenül. Az ember mint előállító lény egyben teremtő lény is, csak önmaga korlátozhatja önmagát. Az ember tökéletesen szabad lény, de mert a teremtés vagy létezés ilyet nem ismer, az ember magát tette és teszi folyamatosan szabaddá – éppen ez a tragédiája, nyomorúságának is a forrása. Az ember azt tehet, amit akar – már ha érti, hogy mit jelent akarni. Az ember folyamatosan visszavágyik az eredeti állapotába: az ártatlanság, „a lét édessége” (Rousseau) állapotába. A szabadság terhes, olykor elviselhetetlen.

Hérakleitosz szerint a lét megismerhető, mert szabályos, törvényszerűen működik, de az emberek mégsem képesek erre: „Bár a logosz ez, örökre képtelenek értelmetlenségükben felfogni az emberek előbb is, mint hallották volna, s azután is, hogy már meghallották. Mert bár minden e szerint a logosz szerint lesz, mégis olyanok, mintha nem vennének tudomást róla [...]”.³ Eltekintve a filológusok ezernyi kérdésétől a töredékekkel kapcsolatban, a mi szempontunkból elegendő arra utalni, hogy a világ folyamatos mozgása akadályozza leginkább a dolgok

¹ PARMENIDÉSZ: *Töredékek* (Máriabesenyő–Gödöllő: Attraktor 2010) 55.

² PARMENIDÉSZ 57.

³ *Hérakleitosz töredékei* BI. Lásd például www.sulinet.hu/tovabban/felveteli/ttkuj/lhet/filozofia/herakleitos.html.

okának, vagyis a természet szerint való létezők rendjének megértését. Hérakleitosz szerint „a természet rejtekezni szeret”, ugyanakkor a valóság nem változtatható meg az ember kénye-kedve szerint: „Ezt a kozmoszt itt, amely ugyanaz mindenkinek, sem isten, sem ember nem alkotta senki, hanem volt mindig és van és lesz örökké élő tűz, amely fellobban mértékre és kialszik mértékre.” Az ember vagy alkalmazkodik – hiszen képes gondolkodni („Közös java mindenkinek a gondolkodás.”) –, vagy az állatok módján csak töltekezni fog. Politikai tartalmú töredékei sorában fontos, amit a törvényről állít: „Ésszel beszélve meg kell erősítenünk magunkat azzal, ami mindenekben közös, mint a törvénnyel a város [...]. Mert minden emberi törvény egyből táplálkozik: az isteniből.”⁴ A törvény a mértéke a kozmosznak és a mikrokozmosznak is. A mikrokozmosz, az emberi törvény azonban nem más, mint az isteni meghosszabbítása. Miközben tehát Hérakleitosz tagadja a létező isteni teremtését, a benne uralkodó törvényt isteninek nevezi – hogyan keletkezett, nem tudjuk, de van benne törvény, amely isteni, s ezt követi az emberi.

Ha Parmenidész és Hérakleitosz metafizikáját együtt vesszük, kiderül, hogy az ember választása csupán ennyi: követi az isteni, magasabb törvényt vagy saját feje után megy, hagyja a logoszt, figyelmen kívül hagyja a „természet szerint”-it. Ez az egy és a sok vitája az európai kultúrában, a mozgás és mozdulatlan, a látható és láthatatlan, a lét és nemlét, a látszat és a feltárulkozó (igazság) kettős-ségének a konfliktusa. Nem kétséges, hogy amíg az „egy” eszméje uralta az európai gondolkodásmódot – a klasszikus kort, az antik és a középkor világát –, addig a törvény is csak egy lehetett, az uralkodó is egy (monarcha), és az emberi törvények összessége „a természet szerint”-in alapult.

Amikor Platón és Arisztotelész színre lépett, az egy és a sok vitája politikai színezetet kapott: a kozmosz és a mikrokozmosz közti harmónia feltétele, kulcsa a politeia (alkotmányos rend). Az igazságos vagy az ésszel összhangban lévő rend kialakítása (konstituálása) kétféle módon mehet végbe. Az egyik a platóni, a másik az arisztotelészi. Platón az isteni értelemben osztozó emberi értelem által létrehozható legjobb rendben jelölte meg a feltételét annak, hogy minden politika két legfőbb célja elérhető legyen: az egyik a különböző célokat követő emberek egy közösségben való megszervezésének feladata, a másik a közösségen belül meglévő szegények és a gazdagok ellentétes érdekeinek az egyeztetése. Szerinte ez vezetési kérdés. Ha mindenki a természetének megfelelő munkát végzi, akkor a megfelelő vezetők képesek a legjobb rendet kialakítani. Törvényekre nincs is szükség. Platón *Államában* nincsenek törvények, mert nincs rájuk szükség. Ha a közösség összetétele (alkotmánya) kielégíti az ésszerűség mércéjét, akkor a legjobb uralkodó fölöslegessé teszi a törvényeket. Az ésszerűség ugyanakkor azt is megköveteli, hogy egy ilyen politikai rendben kiiktassanak mindent, ami megszünteti az embereket, innen a magántulajdon megszüntetése a platóni államban

⁴ Hérakleitosz B114.

(vagyonközösség), innen a nő- és gyerekközösség. S még egy nagyon fontos körülményt kell érvényre juttatni: a „szoros” intézményi (alkotmányos) rendet a benne részt vevők erényessége képes fenntartani, mert „az erény tudás”. Csak jó emberek alkothatnak jó államot, s mert az erény tanítható, a legjobb állam összerendezése lehetséges. Platón azzal kerülte el a moralizálást, hogy ismeretelméleti kérdéssé alakította a politikai kérdéseket. A jó politeia az erény és tudás összekötöttségében van. Az összekötöttség nem önkényes vagy kívánatos, hanem szükséges. A jó ugyanis valódi létezéssel bír, nem csak egy szó. Ez a kulcsa minden későbbi politikai vitának a jó politikai rendről. Ha a jó kívánatos, de nem szükségszerű, nem ésszerű, nincs valódi létezése, akkor a jó politikai berendezkedés nem is lehetséges. George H. Sabine írja: „A jó objektívan létezik, mindegy ki mit gondol erről; s a jót meg kell valósítani, de nem azért, mert az ember akarja, hanem azért, mert ez a jó”.⁵ Az erényre alapozott politikai jó pontosan olyan koncepció, mint az írott alkotmányból kiinduló, azaz a megállapodáson alapuló politikai jó koncepciója.

Eltérő ismeretelméleti felfogása miatt Arisztotelész nem az ideákból, nem a fogalmak valódi létezéséből indult ki, mi több, elutasította Platónnak a valóság megkettőzésére irányuló ismeretelméletét. Az egy és a sok ellentétét Arisztotelész a nyelv értelmezésével oldotta fel. Nem szükséges a konkrét ló eszméjének, a lóságnak valóságos létezését tulajdonítani, elegendő, ha a folyton változó és az állandó viszonyát az alany és az állítmány kapcsolatában értelmezzük. Az alany egyedisége az állítmány általános/általánosító jellegével kapcsolódik össze, minek révén a változatlan vagy állandó nem (genus) fogalma konkrét helyzetben nyilvánul meg, nyer egyedi jelentést, válik *speciesszé*. Hogy megtudjuk, mi az alkotmány (politeia), meg kell vizsgálni a létező alkotmányokat. S bár csak az athéni alkotmányról írt műve maradt fenn (ha egyáltalán ő írta), ebből is tudható, hogy egy alkotmány minőségét a jó törvények adják. Mivel sokféleség jellemzi a politeiát, Platón kísérlete, hogy szűkítse a politikai közösség különféle részeinek mozgásterét, nem rossz, hanem kivihetetlen megoldás Arisztotelész szerint. A politikai közösség (koinónia) célja a jó élet, tehát nem általában a jó keresése vagy megvalósítása. Nincs a dolgoktól elváló változatlan lényege a létezőknek. Legfőbb eszköze a jó életnek a jó törvények megalkotása a városállamban, amit összefoglalóan alkotmánynak vagy rezsimnek nevezhetünk. Míg Platón szerint mindenkinek olyan munkát kell végeznie, amely a természetének megfelel, vagyis a filozófusnak kell például irányítania; Arisztotelész annyit állít, hogy a jó kormányzáshoz jó emberek kelljenek, igaz, hangsúlyozza, hogy az emberek természetüknél fogva vagy urak, vagy szolgák. A platóni nevelés ezért arra irányul, hogy mindenki kapja meg azt a nevelést, ami a természetének megfelel, míg Arisztotelész az erények tanításának lehetőségét taglalta.

⁵ George H. SABINE: *A History of Political Theory* (Hinsdale, IL: Dryden Press, ⁴1973) 53.

Mindent összevéve kijelenthető, hogy a platóni politikai filozófia kevésbé koncentrált a politikai cselekvésre, a racionálisan elgondolható legjobb politikai rend érdekelt, míg Arisztotelész számára a politikai tudás a politikai cselekvés szempontjából fogalmazódott meg.⁶ Platón legjobb államában nincsenek törvények, mert ha minden a „helyén van”, a törvények fölöslegesek; Arisztotelész államában a törvények biztosítják a jó rendet: az alkotmányos berendezkedés mindennél fontosabb. A törvények uralta jó rendben a legfőbb jó a politikán keresztül valósulhat meg, amely figyelembe veszi az alkotmány összetételét: a családok alkotják a falut, több falu alkotja a városállamot. A törvények olyan rendet jelentenek, amelyben „az államkormányzás szabad és egyenlő polgároknak a vezetése”⁷ – a törvények csupán rögzítik a természettől adottat. A politeia, az alkotmány, a közösség összetételének elemzésén keresztül értelmezhető, az összetélt viszont a törvények formálják. Sabine szerint a fő különbség Platón és Arisztotelész között az, hogy „amit Arisztotelész legjobb államnak nevez, az Platónnál mindig csak a második legjobb állam”.⁸ Éppen ezért Arisztotelész politikai műveivel nem Platón *Állama*, hanem a *Törvények* c. munkája állítható szembe. Mi több, az a kijelentés is megkockáztatható, hogy Platón *Állama* a racionálisan elgondolható legjobb rend írott alkotmánya, törvények nélkül, míg Arisztotelész törvényeken alapuló rezsím felfogása a jó törvényeken alapuló, írott alkotmány nélküli politikai berendezkedés foglalatja. De bárhogy is értelmezzük az antik alkotmányosság (politeia) fogalmát, a modernségben megvalósuló demokratikus államforma valójában a Polübiosz által leírt vegyes államforma alkotmányos megvalósulása. A római köztársaság sikere azon alapult, hogy a monarchikus, az arisztokratikus és a demokratikus elem harmonikusan kiegészítette egymást a római alkotmányban. Polübiosz írja: „minden egyes esetben a siker, illetve a balsiker legfőbb oka maga az állam alkotmánya, amely nemcsak forrása minden kezdeményezésnek, tervezetésnek és cselekvésnek, hanem amelytől végső soron ezeknek a végrehajtása függ.”⁹ Az alkotmány a politikai cselekvés kiindulópontja és legfőbb viszonyítási kerete anélkül is, hogy bárki leírja. Az alkotmányosság a törvények irányítása alatt élő emberi közösség politikai formája, amely a sokféle emberi csoportosulásból álló, eltérő vagyoni helyzetben lévők céljai közti különbséget igyekszik összehangba hozni, hogy a hatalom cselekvőképes legyen.

⁶ ARISZTOTELÉSZ: *Politika* [ford. SZABÓ Miklós] (Budapest: Gondolat 1984) 76. 1254a: „az élet cselekvés, nem pedig munkálkodás: tehát a szolga is csupán segéd mindabban, ami ezen cselekvésre vonatkozik”. Hannah Arendt csupán Arisztotelészt követte, amikor különbséget tett a munka-előállítás-cselekvés hármasság tevékenysége között. Vö. Hannah ARENDT: *The Human Condition* (Chicago: The University of Chicago Press 1958). Az arendti angol terminológia szerint: labor-work-action.

⁷ ARISZTOTELÉSZ 8I. 1255b.

⁸ SABINE 99.

⁹ *Polübiosz történeti könyvei* [ford. MURAKÖZY Gyula et al.] (Máriabesenyő–Gödöllő: Attraktor 2002) 388–389.

Cicero leírása a közösség összetételéről összefoglalja az antik alkotmányosság legfontosabb elemeit. Az ember közösségi lény, ami természettől fogva van így. Természetes módon szerveződik az együttélés, „[m]ivel az élőlényekben természettől közös a nemzés vágya, a házasság az első társadalmi viszony [...]. Azután jön a család, ahol minden közös. Ez a város kialakulásának a gyökere, mintegy az állam magja.”¹⁰ A közösség összetartozását a vér köteléke, a jó szándék és a szeretet révén biztosítja, ebből fakad, hogy „őseinkről azonos emlékeket öröszünk, közösek vallási szertartásaink, közös a temetkezési helyünk”.¹¹ Ezen – vagyis a természet törvényein – alapszik a közösség jogrendje is, miszerint „a természet minden élőlénynek megadta, hogy megvédje önmagát, életét és testét [...]”, az embert azonban nemcsak az önfenntartás ösztöne, de „az értelem erejével kapcsolja össze a természet az egyik embert a másikkal a nyelv és az életmód közösségében”.¹² A jogrend és a természeti törvények rendje azonos, vagyis nem szükséges önálló, külön megfogalmazása annak, hogy mi az alkotmány. Az alkotmány nem az emberi ész terméke, hanem munkájának a gyümölcse, mint felismerés: a rendet nem kell belevinni az ember életébe, mert az eleve rendezett – csak az ember ronthatja el. Az ember képes megismerni a természet rendjét, „az illendőséget, a szavak és a tettek mértékét.”¹³ Cicero – az antik alkotmányosság szellemében – az erényesség és a cselekvés összefüggésére alapozza a politikai irányítást: „Az erény legfőbb érdeme ugyanis a cselekvés, amit azonban gyakran félbeszakíthatunk, sokszor visszatérhetünk kedves tudományunkhoz.”¹⁴ Nem azért tudunk, hogy többet tudjunk, hanem hogy cselekedjünk, döntsünk, és az erkölcsi legfőbb jóval összhangban éljünk. Persze kihallatszik a római köztársasági erény dicsérete is, hiszen az ember mindennapi életét nem a közügyekért való aggodás tölti ki, de ha kell, a római polgár kész cselekedni a közjóért, a közös ügyért (*res publica*).

Ha az erényen alapuló cselekvés része az emberi boldogságnak, akkor kikerülhetetlen kérdés, hogy ki vezesse a közösséget – szemben a modern felfogással, miszerint nem az számít ki, hanem hogy milyen intézmény nevében irányít valaki. Cicero álláspontja ez: „Akiket azonban a természet államférfiúi képességekkel áldott meg, semmiképpen se habozzanak hivatalra szert tenni, és vegyenek részt a közigazgatásban. [...] Akik részt vesznek az állam vezetésében, rendelkezniük kell a lelki nemességgel, akárcsak a filozófusoknak vagy talán még inkább, vessék meg az emberi dolgokat, őrizzék meg a gyakran emlegetett lelki nyugalmat és békét, feltéve, ha nem gyötri őket szorongás a jövővel kapcsolatban, és ha méltósággal és következetesen akarnak élni.”¹⁵ Tisztában volt a politikai

¹⁰ Cicero válogatott művei [ford. BORONKAI Iván et al.] (Budapest: Európa 1987) 308.

¹¹ Cicero. 308.

¹² Cicero 292–293.

¹³ Cicero 294.

¹⁴ Cicero 295.

¹⁵ Cicero 314.

vezetés legnagyobb lelki és erkölcsi terhével, a döntésnek a jövő bizonytalanságából fakadó felelősségével. Van-e nagyobb emberi erkölcsi feladat, mint egy közönség jövőjét befolyásoló döntés meghozatala? Ez a legnagyobb emberi vállalkozás, ami elképzelhető, ez az alkotmányos rend legérzékenyebb pontja.

A MODERN ALKOTMÁNY

Az írott (kartális) alkotmány iránti praktikus igény az amerikai alapítás folyamatában merült fel. Egy konkrét politikai feladat megoldásához volt rá szükség. 1787-ben fogalmazták meg az amerikai alkotmányt, 1791-ben az első franciát, ezt követte a Belgiumé. Mindhárom eset és a rá következő írott alkotmányok megszületése vagy az adott ország függetlenségét, vagy a zsarnokságtól való megszabadulást jelezték. Ugyanakkor a modern zsarnokságok is alkalmazták a kartális alkotmányt mint politikai eszközt. Politikai szempontból ezért érdemes fölvetni a kérdést: Szükség van-e kartális (írott) alkotmányra? Kijelenthető, hogy önmagában az a tény, hogy egy országnak írott alkotmánya van, politikailag nem specifikus. Azt is jogos kimondani, hogy az írott alkotmány nem minőségi különbség jele a nem írott alkotmányokkal szemben, de kétségtelenül valamilyen komoly funkciója van, ha egyszer szinte dogmatikusan ragaszkodnak a modern kor államai hozzá. A kartális alkotmány azzal nem indokolható, hogy „racionálisabb”, a magasabb észhasználat felismeréseinek egyike volna, hogy egy ponton az államférfiak a fejükre csaptak, hogy az írott alkotmányt mint csodagyógyszert vezessék be. A racionalitás mélységét tekintve aligha van különbség az ősi vagy természetjogi alkotmány és a kartális alkotmányok között. Henry Sumner Maine írja az ősi alkotmány kapcsán: „A *Ius Naturale*, a természetjog nem más, mint a *Ius Gentium*, a népek joga egy sajátos elmélet szemszögéből nézve.”¹⁶ vagy: „A természet szerint élni annyit jelentett, mint a közönséges lények zagyva szokásain és vaskos élvezetein felülemelkedve magasabb törvények szerint cselekedni, amelyek betartására semmi más, csak az önmegtagadás és az önuralom teszi képessé az arra törekvőt”¹⁷, illetve: „a szenvedélyeknek való ellenállásra nevelt”.¹⁸ Ráadásul a klasszikus kartális alkotmányok a természetjogi gondolkodáson alapulnak, átmenetet képeznek a természetjogi és a modern észjogi politikai gondolkodás között. Vagyis máshol kell keresni a kartális alkotmány iránti igény megnövekedését.

A következő szempontokat érdemes figyelembe venni: az emberi testhez való politikai viszonyulás megváltozása a kora újkortól kezdődően; a szerződéselméleti gondolkodás eluralkodása; az államról való gondolkodás liberális szemléletének

¹⁶ Henry Sumner MAINE: *Az ősi jog: Összefüggése a társadalom korai történetével és kapcsolata a modern eszmékkel* [ford. SÁRKÁNY Mihály] (Budapest: Gondolat 1988) 45.

¹⁷ MAINE 46.

¹⁸ MAINE 47.

győzelme a rivális felfogások felett. Vegyük szemügyre az első változást. A test és lélek közötti összefüggés terén a középkori, elsősorban keresztény teológiai-filozófiai felfogás szerint a lélek a meghatározó, a test csupán bűnbe viszi a lelket, a testi vágyak gyengítik a lélek erejét, a szexuális késztetés pedig egyenesen megbénítja az ember racionális részét is. A test középkori ábrázolása ezzel összhangban pálcikaembereket láttat, akiknek szinte nincs is testük. A büntetés kegyetlensége is főként a test megcsonkítására, elpusztítására irányult, a test semmilyen védelemben nem részesült. Az újkor abban hozott újat, hogy az anyag megismerésére irányuló természettudományok kialakulása felfokozta a kíváncsiságot az emberi test iránt is, ebben élen járt az orvoslás, a boncolás és egyáltalán a fizikai testek mozgásának a kérdéseivel való foglalkozás. Ezzel párhuzamosan haladt az egyén vagy individuum gazdasági, majd politikai jelentőségének a felfedezése. Fokozatosan a másik ember, így annak teste is – szükségletei, vágyai, kinézete –, önálló értékre tett szert, amelyet érdemes volt politikai eszközökkel is védeni. A középkori szervesen felépülő politikai test (body politic) lassan átadta a helyét egy olyan politikai testfelfogásnak, amely az egyén teste védelmének az elvén alapult: az angol Habeas corpus („Bírdad a testedet!”) azt fejezte ki, hogy minden ember maga uralkodik a saját teste felett, mi több, másoknak – így az államnak – csak meghatározott feltételek teljesülése mellett van joga egy ember testéhez hozzányúlni. Ezen alapszik a modern emberi jogok eszméje is, vagyis az embernek – mint személynek, akinek teste van, nem csak elvont lelki entitása – számtalan elidegeníthetetlen joga van, beleértve a saját teste feletti uralmat is. A test védelme a modern szabadságeszme kiindulópontja.

Másik fontos fejlemény a modern szerződéselméletek általánossá válása. Közvetlenül ezekben gyökerezik az írott alkotmány eszménye: a társadalom tagjai mintegy szerződést kötnek, hogy államot hozzanak létre, s mivel maga az állam – ezen elgondolás szerint – nem természetes, létezését, működését ugyanúgy mesterségesen kell biztosítani, mint egy üzletkötés menetét. Írott alkotmányra tehát azért is volt szükség, mert az adott szót akarták – az üzleti egyezséghez hasonlóan – szilárdabb, jogi eszközökkel kikényszeríthető formába önteni. A politikai célok kizárólag a részt vevő felek beleegyezésével változtathatók meg, az írott alkotmányok szerződéshez hasonlítanak, a politikai intézményeket, procedúrákat, a szereplők körét és néhány elvet rögzítenek. A modern írott alkotmány eszméje abban az angol polgárháborús tapasztalatban gyökerezik, hogy az igazságosság vitatott koncepciója helyett az írott szerződés mintájára minden érdekelt fél járuljon hozzá a politikai szabályok kialakításához. Akarva-akaratlanul ez az arisztotelészi elgondolás kiteljesítése: a jó rend alapja a jó törvény. Viszont ez a megoldás eleve lemond a legjobb rend kialakításának igényéről, sőt, lemond annak racionális lehetőségéről is. A biztonság fontosabb, mint az igazság. Az írott alkotmány eszméje egyszerre fejezi ki a modern polgárháborús-forradalmi időszakból való kiábrándultságot, és a modern felvilágosodás önbizalmát abban,

hogy a politika ésszerűsíthető, jogi eszközökkel – emberi törvénnyel – kiszámíthatóvá tehető. Ennek azonban ára van: a politikai felelősség elmosódik, mivel minden politikai folyamatban oly sokan vesznek részt, hogy végül kibogozhatatlan, hogy – akár csak a döntésért is – ki a felelős. Az írott alkotmány csak látszólag növeli meg az egyéni felelősséget, valójában intézményi, azaz közösségi felelősséggé alakítja át a politikai döntéseket. Nem véletlen, hogy az írott alkotmány a döntés felelőségétől menekülőket biztos menedékévé vált: aki az alkotmány nevében jár el, betűjét követi, nem lehet felelős semmilyen politikai katasztrófaért sem. Visszatérő kérdés: ki felelős a nácik hatalomra jutásáért? A weimari alkotmány? A történeti magyarázatok folyton azt ismétlik, hogy a weimari alkotmány elhibázott módon szabályozta egy új választás kiírásának a feltételeit, ezzel előkészítette a demokratikus Németország bukását. Ez tipikusan a modern alkotmány eszméjén alapuló személytelen magyarázat. Ez az antik alkotmányos és erkölcsi felfogással tökéletesen szembemegy. Mintha az intézmények és nem emberek kormányoznának. Mivel a modern írott alkotmányokat alátámasztó állameszme szerződéselméleti, az a látszat keletkezett, mintha az írott alkotmányok különleges státuszt képviselnének – csak akkor érvényesek, ha társadalmi szerződési folyamat előzi meg őket, vagyis egy olyan állapot, amikor majdnem mindenki egyetért egy új alkotmány létrehozásában. Csakhogy a társadalmi szerződés eszméje fikció. Még a társadalmi szerződés eszméjét elfogadó klasszikus alapítások sem nyugodtak társadalmi szerződésen. Az amerikai föderalisták súlyos vitát folytattak az antiföderalistákkal, a francia forradalmárok pedig polgárháborúba keveredtek az új alkotmányos rend kiharcolásáért. Nem szerződés, még kevésbé konszenzus, egyedül a politikai küzdelem, esetleg háború és törvényalkotás az írott alkotmányok végső politikai környezete. Még kevésbé nevezhetjük társadalmi szerződésnek azokat az alkotmányozási eljárásokat, amelyek már a megszilárdult demokratikus államrend és törvényhozás kereteiben mentek végbe. Vajon a magyar rendszerváltás alkotmányozási folyamata társadalmi szerződésen alapult? Csak akkor, ha a potenciális választók hallgatása beleegyezést jelent és ezt szerződésnek tekintjük. Eljárás szerint egy új alkotmány elfogadása ugyanúgy zajlik, mint bármely más törvény elfogadása. Természetesen lehet érvelni politikai-kulturális érvekkel, a demokrácia szubsztanciális felfogásának eszméivel, valójában azonban egy működő demokráciában egy új alkotmány – amennyiben nem számolja fel az írott alkotmányokat létrehozó alapelveket – rutinszerű feladat kell, hogy legyen. Ez nem jelenti azt, hogy feltétlenül rutinszerűnek kell lennie. Minden új írott alkotmány magyarázata abban a konkrét politikai helyzetben gyökerezik, amelyben létrejön. Általánosítani bármelyiket csupán annak a jele, hogy az írott alkotmányt technikai eszköznek tekintik, amely egyformán működik minden politikai közösségben. Mivel a modernség a technológia korszaka, az alkotmányos fejlődés – középpontjában az írott alkotmánnyal – követi ezt a logikát és törekvést, miszerint a biztonság állandósításának a feltétele a technológiai rutin megteremtése.

Vessünk egy pillantást az írott alkotmányok mintájára, az Amerikai Egyesült Államok alkotmányára. A fenti kritériumok alapján kijelenthető, hogy az írott alkotmány igénye azért merült fel, mert két problémát akartak ezzel megoldani: az egyik a föderális Amerikai Egyesült Államok létrehozása, a másik a zsarnoki hatalom kialakulásának megakadályozása. Mindkét politikai cél annyira triviális volt a kortársak számára, hogy a *Federalist Papers* három szerzője lényegében szinte valamennyi írásában ezen célok mellett érvelt. Például: „a föderális Alkotmány közvetlen célja a tizenhárom primitív Állam uniójának a biztosítása”,¹⁹ vagy „[a]z Alkotmány szükségessége [...] az Unió megőrzése”,²⁰ vagy „[m]inden hatalom – törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató – egyetlen kézben való koncentrálása, mindegy hogy egy személyé, keveseké vagy sokaké, vagy, hogy örökletes, önjelölésen alapszik vagy választott, joggal nevezhető zsarnokinak.”²¹ Minden más írott alkotmány esetében is azt a politikai helyzetet kell alapul venni, amelyben megszületett, és azt a funkciót, amit betöltött.

A harmadik körülmény szorosan összefügg az előzővel. Az írott alkotmányok megfogalmazói abból indultak ki, hogy az állam hatalma egy tengeri szörnyével, a bibliai leviatánéval vetekszik. Az állam egy fenevad, amelyet meg kell fékezni. Paradox módon az írott alkotmányok ebből a szempontból is meghasonlottak az idő előrehaladásával. Ugyanis minél több tudás állt a hatalom rendelkezésére, annál megfékezhetetlenebbé vált a modernség során. Francis Bacon, illetve Thomas Hobbes állítása, miszerint a „tudás hatalom”, először kapcsolta össze a hatalmat a tudás növekedésével.²² Bacon világosan megfogalmazta, hogy a tudás célja a természet legyőzése: „Emberi tudás és hatalom egy és ugyanaz, mert ha az okot nem ismerjük, az okozat is elmarad. A természet ugyanis csak engedelmességgel győzhető le”.²³ Mivel a természet fogalma is átalakult, a természet legyőzése az emberi racionalitás és a tőle megkülönböztetett külvilág közti új viszonyt fejezte ki. A természet többé nem a dolgok belső lényegét és energiáját fejezte ki, hanem az objektív világ összességét. A szemléletváltozás és torzítás már a görög *phüszisz*nek a latin *naturára* való lefordításával elkezdődött és véget ért a modern technológia

¹⁹ Alexander HAMILTON – James MADISON – John JAY: *The Federalist Papers 14*. (New York: Mentor Books 1961) 102.

²⁰ HAMILTON–MADISON–JAY 23. 152.

²¹ HAMILTON–MADISON–JAY 47. 301.

²² A „Scientia potentia est” kifejezés ebben a formában nem szerepel Francis Bacon műveiben, holott neki tulajdonítják. Bacon egyik alkotásában (*Meditationes sacrae*, 1597) a „scientia potestas est” szerepel, ami annyit tesz, hogy „a tudás hatalom”, csak hogy itt a kontextus szerint Isten tudásáról van szó, a helyesebb fordítás tehát: „a tudás az Ő hatalma”. Hobbes *De homine* című művében (1658) viszont megtalálható. Vagyis egyértelmű, hogy a „tudás hatalom” kifejezés ugyanolyan, az utókor által összevont bölcsesség, mint a Machiavellinek tulajdonított „a cél szentesíti az eszközt” kifejezés, vagy a „vissza a természethez” állítólagos rousseau-i kijelentés.

²³ Francis BACON: *Novum Organum. Új Atlantisz I.* [ford. CSATLÓS János – SARKADY János] (Budapest: Nippon 1995) 7.

korszakával, amelyben éppen az az ijesztő, hogy „minden funkcionál”.²⁴ Az antik szerzők a tudást az erénnyel összefüggésben említették, miszerint a rossz döntés, cselekedet forrása az erény nem ismerete. De hogy a tudás a hatalom szárnysegédje, azt csak a modern európai filozófia fogalmazta meg. Valahol ebben az összefüggésben kell keresni, a modern, 20. századi zsarnokság civilizációt is fölszámolni képes ereje és a tudás gyors növekedésének folyamata között. Mivel a politikai hatalom magja az állam, legfőbb ellenségévé az állam vált, holott nem az államban, hanem a hatalom és a tudás direkt összekapcsolásában kell keresni a modern zsarnokság forrását. A modern zsarnokságok – minden kétséget kizáróan – az államot használták ki, azt sajátították ki, ezért az állam vált gyanússá. Holott a politikai tudás természete változott meg, amely az intézmény és nem a cselekvő, racionális ember szemszögéből fogta meg a célokat. Az írott alkotmány kőbe akarta vésní azt, ami lehetetlen: a politikai cselekvés jogi korlátja akar lenni, holott a politikai cselekvést eszmék, belátások és kényszerek vezérlik, sokkal kevésbé jogi megfontolások. Cselekvésének lényege a kreativitás, a jövő felmérése és befolyásolása. Különösen a második világháború szomorú tapasztalatai váltották ki azt az elgondolást, hogy az állam mint olyan a felelős a borzalmas politikai fejleményekért. Az államot korlátozni kell, függetlenül annak törekvéseitől, s ennek legfőbb eszköze az írott alkotmány. De mitől lett olyan hatalmas és félelmetes az állam? Két tényezőtől. Egyrészt a megnövekedett tudás ellenőrzésének és használatának a kényszere miatt, másrészt amiatt, hogy a modern államok a szocializmus eszméje alatt formálódnak a 19. század második fele óta. A tudás és a hatalom összefüggéséről már volt szó. A szocializmus viszont azon a morális felháborodáson alapszik, hogy a szegénység jelensége nem az egyének önhibájából alakul ki, ezért igazolhatatlan a szegény és gazdag, marxista változatban a tulajdonos és tulajdon nélküli ember közti különbség. Egyetlen eszköz van, az állam funkcióinak a kiterjesztése. Az állam eszköze a természet legyőzésének és a társadalmi egyenlőtlenségek kiegyenlítésének. A kommunista írott alkotmányok büszkén foglalták össze ezen törekvéseiket. De a nyíltan totális államok megszűntével nem biztos, hogy a kiváltó okok is megszűntek. Talán szokatlan megfogalmazás, de az írott demokratikus alkotmányok ideig-óráig egyetlen dolgot képesek fékezni, illetve látható keretek között tartani – túl a jogi szempontú hatalommegosztáson és más hasonló intézményi megoldásokon –, ez pedig a politikai ambíció.

Hogy politikai szempontból teljesen másként lehet megítélni az írott alkotmány funkcióját és hatását, mint jogi szempontból, arra nézve érdemes megvizsgálni, hogy például a hatalommegosztás alapvető, írásban rögzített elve miként viselkedik a valóságos politikai küzdelemben, szemben az írott alkotmány jogias

---

²⁴ Martin Heidegger több írásában is foglalkozott a technológia és a természet kérdésével. *Die Frage nach der Technik* című tanulmánya a modern kor azon törekvését fogalmazza meg, hogy a lét lényegét a technológia révén vegye birtokba.

vagy ideologikus megközelítéseivel. Az írott alkotmányok jogias megközelítésének alapvető gyengéje, hogy nem számol a politikai cselekvés természetével, miszerint a politika a kreativitás és nem a szabálykövetés terepe. Egyrészt az írott alkotmányok folyamatos értelmezésre szorulnak a konkrét események és vitatott politikai cselekedetek fényében, másrészt csupán normatív erővel bírnak, kikényszeríthetőségük bonyolult, időben elhúzódó folyamat lehet, szemben a politikai cselekvés azonnaliságával, sokkal gyorsabb reagálóképességével. Ami az írott alkotmányok ideológiai funkcióját illeti, a szakirodalom telis-tele van ilyen jellegű írásokkal. Stephen Breyer például így kezdi az amerikai alkotmányról szóló könyvét: „Az Egyesült Államok egy olyan nemzet, amely a szabadság elveire építkezik. A szabadság nemcsak a kormányzati kényszerítéssel szembeni szabadságot jelent, hanem annak a szabadságát is, hogy részt lehessen venni a kormányzásban. Amikor Jefferson azt írta, hogy [...]”²⁵ Tipikusan ideologikusnak nevezhető ez a fajta megközelítése az amerikai alkotmánynak: annak súlykolását szolgálja, hogy mi az amerikai alkotmány, újra és újra át kell ugyanis ismételni („értelmezni”), hogy mi a funkciója, mit ír elő, hogyan kell hozzá viszonyulni. Egy alkotmány – legyen írott vagy íratlan – rendkívül elvont, az emberek számára szinte megközelíthetetlen. Ebből érthető meg az írott alkotmány egyik funkciója: az alkotmányok elvontságát oldani, konkretizálni lehet demokratikus, pontosabban köztársasági vagy vegyes államforma esetében. A népet értelmileg és érzelmileg is be kell vonni az alkotmányosság szellemiségébe, különben az alkotmány írott malaszt marad. Azt állítom, hogy az írott alkotmányok nem „fejlettebbek” az íratlanoknál, csupán jobban alkalmazkodnak a népuralomból fakadó szükségletekhez. Az írott alkotmány egy modern jogtechnikai eszköz a hatalom megszervezésére, de politikai szempontból nem hoz semmilyen újat a hatalomgyakorlás mikéntjére nézve.

A demokráciának is sokféle felfogása létezik, sokféle módon működik. Hogy milyen mértékben válik el az alkotmány jogi, ideológiai és politikai jelentősége, arra álljon itt példának az a megfigyelés, hogy a megosztott hatalmi ágak milyen módon csúsznak ki az alkotmányosan előírt jogkörükből, ezért a hatalommegosztás mint demokratikus alapelv is csak tendenciaszerűen érvényesülhet. Sőt, William J. Quirk szerint az Egyesült Államoknak az írott mellett van egy „íratlan alkotmánya” is. A megfigyelt jelenséget így foglalja össze a szerző: „[...] elhagytuk az alapítók írott alkotmányát és egy új, íratlan alkotmánnyal helyettesítettük. Az új, íratlan alkotmányt *Boldog Konvenciónak* fogjuk nevezni. A *Boldog Konvenció* a kormányzati hatalmi ágak informális elrendeződése, miáltal a három hatalmi ág mindegyike az alkotmányos felelőségek közül sokat a másik kettőre

²⁵ Stephen BREYER: *Active Liberty. Interpreting Our Democratic Constitution* (New York: Alfred A. Knopf 2005) 3. Jellemző a megfogalmazás: „a mi demokratikus alkotmányunk”-ról szól, vagyis eleve jelzi, hogy semmiféle tudományos általánosításra nem törekszik, azaz ideologikus szándékai vannak.

hárít át.”²⁶ Quirk azt állítja, hogy az amerikai alkotmány megfogalmazóinak kezét az a meggyőződés vezette, miszerint a hatalommal előbb vagy utóbb mindenki vissza fog élni, függetlenül attól, hogy ki gyakorolja. Ha ezt elfogadjuk, akkor az eredeti szándéktól való minden praktikus eltérés veszélyezteti az alapfelismerést: a hatalom korrumpál. Ez olyan igazság, mint a kétszer kettő négy, vagy hogy a víz molekulája két hidrogén- és egy oxigénatomot tartalmaz. A különböző hatalmi ágak a napi politikai küzdelemben folyamatosan hárítják a döntések felelősségét, a törvényhozás igyekszik az elnökre, az elnök pedig a Legfelsőbb Bíróságra hárítani a döntést és így a politikai következményeket. A legkényelmesebb, ha a politikai döntéseket jogi kérdéssé alakítják át: melegek jogai, abortusz stb. tipikusan politikai döntést igénylő feladatok, mégis a politikusok igyekeznek ezeket jogi problémává alakítani. Quirk meg is adja az egyszerű magyarázatát a kialakult informális íratlan alkotmánynak: „a képviselők újra akarják választatni magukat”.²⁷ Azonban – érvel Quirk – az amerikai alapítók éppen azért írták le az alkotmányt, mert az íratlan angol alkotmányt nem tartották hatékonnak. Az írott alkotmány a biztonság növelésének politikai eszköze, a hatalommal való visszaélés megakadályozása az egyetlen és fő célja.

Ha megnézzük az elmúlt kétszáz évben keletkezett írott alkotmányokat, azt látjuk, hogy számtalan egyéb célt is kitűztek – a nemzeti identitás szimbolikus kifejezésétől a szociális biztonság garantálásán át ideológiai tételek kőbe véséséig –, miáltal elhomályosult az eredeti szándék, amely azonos az íratlan alkotmányok céljával, a politikai ambíciók megfékezésével.

ÚJ ALKOTMÁNY MAGYARORSZÁGON

Minden alkotmányt – legyen történelmi vagy kartális – a politikai körülményeiből lehet megérteni. Nincs abszolút különbség a kétféle alkotmányosság között. A politikai körülmények azt jelentik, hogy egy adott pillanatban a különböző politikai erők szembenállása, harca milyen viszonyokat teremt. Az igazi különbség az alkotmányos rend és a barbárság között van. Az alkotmányos rend formája, összetétele a politikai verseny következménye.

Nem múlt el év az elmúlt húsz esztendőben Magyarországon, hogy ne merült volna fel az új alkotmány megfogalmazásának a politikai igénye. Ezt a politikai igényt elsősorban a jobboldalon tartották napirenden: az ok a rendszerváltás negatív jelenségeinek állandó visszavezetése az eredetre. Mivel a rendszerváltás felülről irányított volt, a módosított 1949-es alkotmány eleve magára vállalta a későbbi

²⁶ William J. QUIRK: *Courts and Congress. America's Unwritten Constitution* (New Brunswick–London: Transaction Publishers 2010) 2.

²⁷ QUIRK 2.

politikai konfliktusokért a felelősséget: a rendszerváltás alkotmánya keretet kívánt adni a szükségszerű átalakításhoz a törvényhozásnak. Rögzíteni kívánta a jogállam intézményi kereteit, a hatalommegosztás procedurális működését, a gazdasági liberalizálás feltételeit, a társadalmi biztonság tételes felsorolását. A stabilitás szempontja és a nyugati jogállami modellek keverése jellemezte a rendszerváltás alkotmányát. A legfőbb politikai törekvés az volt, hogy az előző és az új berendezkedésnek ne legyenek politikai elnyomottjai. Az így kialakult politikai összetétel egy masszív, de laza ellenzéki párhálózatot hozott létre, szemben a kommunista párt utódjával, az MSZP-vel, amelynek nem volt szövetségese. Az 1990-es választási eredmények ezt a politikai megosztottságot tükrözték: a posztkommunisták alacsony szavazati aránya igazolni látszott az új alkotmányos berendezkedés politikai megújulást segítő minőségét. Hamarosan kiderült, hogy az alkotmány mint pártpolitikailag semleges törvény nem képes a rendszerváltás során felhalmozódott politikai feszültségeket kezelni. Kombinálódva a gazdasági legitimitáció gyengülésével, húsz évvel a rendszerváltás után felmerült annak lehetősége, hogy az új rendszer elveszítheti a politikai legitimitását. Fölsejlett, hogy a liberális demokrácia nem képes jó válaszokat adni az aktuális – lelki és anyagi – szükségletekre. Földerengett, ahogy az első világháború utáni weimari Németországban, hogy a liberális demokrácia nem alkalmas az ország politikai feszültségeinek folyamatos enyhítésére. A rendszerváltás gazdasági legitimitását az adta, hogy a nép jóléte közelíteni fog a nyugatihoz. Mivel maga a rendszerváltás legfőbb célja, a hatalom korlátozása sosem vált fő témává, a módosított írott alkotmány megmaradt a jogi elvontság szintjén. Fontosabb volt a gazdasági liberalizáció és a közelgő jólét ígérete. Szemben az amerikai alapítással, a magyar írott alkotmány nem tett szert tekintélyre.

A fő probléma azonban mégis az volt, hogy nem sikerült egyensúlyt teremteni a demokratikus verseny és a hosszú távú – gazdasági, társadalmi, kulturális – célok között. Az alkotmányosság eszméjét is sokféle módon igyekezett az új rendszer a fő cél, a hatalmi monopólium megtörése érdekében kihasználni: 1. az alkotmány mint a békés politikai átmenet szimbóluma, kerete, referenciapontja, ehhez hozzárendelt erős AB, jogi perfekcionizmus mint politikai eszköz; 2. a szakpolitikai megközelítések dominanciája, a szakértelem hangsúlyozása: a politikai akarat bénítása, technicizálása; 3. az állam liberális felfogás szerinti gyengítése, piaci működési logikára való állítása, miközben az állam agyon van terhelve feladatokkal, szolgáltatásokkal. Valamennyi célja: az állam lebontása, a kormányzás feltételeinek gyengítése: a hatalmi bázis, a hosszú távú célok elenyészése, a politikai szempont elhanyagolása. Egy dolog bizonyossá vált, hiszen nem sikerült az alkotmányosságot minimális politikai egységképzővé alakítani. Ennek oka az volt, hogy a módosított alkotmány gerince a hatalom korlátozása, megosztása volt, de megőrizte a nem politikai célok sorát: főként a szociális kérdések alkotmányos szintű kezelését, ami gyengítette a politikai funkcióját az alkotmánynak. A libe-

rális elemek és szándékok elhomályosították a rendszerváltás politikai célját, a kommunista alkotmányossággal való radikális leszámolást. A 2010-ben megalakult kormány a kétharmados, tehát alkotmányozási hatalommal bíró politikai felhatalmazás birtokában a rendszerváltás politikai kiteljesítését tűzte ki célul, ezért írt új alkotmányt. Nem gazdasági, nem szociális, hanem tisztán politikai célok vezérelték az új alkotmány megfogalmazóit. Ehhez képest másodlagosak, bár nagyon fontosak az egyéb célok, mint pl. a hatékonyabb végrehajtó hatalom kialakítása, az állampolgári lojalitás erősítése, a gazdasági liberalizáció korlátozása, az állam erősítése. Mivel az új alkotmány teljesíti minden írott alkotmánnyal szemben támasztott legfőbb minimális követelményt, a hatalom korlátozását és az emberek között örökké lappangó barbárság féken tartását, minden más szempont számonekése politikai kérdés, nem az alkotmányosság körébe tartozó probléma.

Hogy az 1989-es alkotmánymódosítás politikai értelemben nem szilárdult meg, azt bizonyítja, hogy hányféle álláspont alakult ki a státuszáról, melyet Somogyvári István megfogalmazását követve a következőképpen kategorizálhatunk:²⁸ 1. a történeti alkotmányt preferálók köre, akik szerint a szó hagyományos értelmében vett kartális vagy írott alkotmányra nincs szükség; 2. nincs szükség új alkotmányra, a jelenlegi alkotmány apróbb hibái ellenére is működőképes, és megadja azt a dogmatikai tartalmat, mely elengedhetetlen az ország működéséhez; 3. nem feltétlenül szükséges új alkotmányt létrehozni, de kisebb módosítások, korrekciók elengedhetetlenek; 4. alkotmánykonszolidációra van szükség; 5. mind tartalmában, mind minőségében új alkotmány létrehozása, amely valódi rendszerváltást fejez ki az államszervezet átalakításával, esetleg elnöki vagy félelnöki rendszer létrehozásával s ilyen jellegű változtatásokkal. Ez utóbbi vált politikai cselekvéssé. Csak abból az eszméből, felfogásból, szükségletből lesz politika, amely a politikai cselekvéshez szükséges erőt meg tudja szervezni. De semmilyen erő sem képes a politikai bölcsességet és a politikai cselekvés törvényeit megsemmisíteni.

---

²⁸ A Politológus Hallgatók Vándorkonferenciája (POLI; ELTE ÁJK 2010. március 25–26.) *Kell-e Magyarországnak új alkotmány?* szekciójában elhangzott előadása alapján.